

ROSTA.

SZONDY GYÖRGY HISTÓRIÁJA, AVAGY A KRITIKAI EKHÓ.

I-ső tikkely.

Csathó Kálmán, a népszerű író, megírta regényeit és drámáit, amiknek olyan nagy volt a hatása, hogy a közönség még ma is egyik sírásból a másik nevetésbe esik . . . Mi sem természetesebb, mint hogy a kaszinói poétika keblére ölelte és magáévá fogadta Csathót és a lelkéből lelkezett hősöket, Ladányit a pipával, a varjút a toronyórával és a Czenczi néni cirmoscicáját a salátás-kertben . . .

— Ej, mi a kö, már a *Juliska néni is*, lám csak, meg *Most két a nap* — mondották a *Lányok Lapja* és a *Kis Pajtás* vidékén, ahol épen pályadíjat nyert az illusztris szerző arra az akadémiai tételre adott feleletével, hogy: *Miért nem ment hozzá nagymama nagypapához?* Mert abban az időben, mikor Csathó modern volt és *Mikor az öregek fiatalok voltak*, a nagymama még nem mondta ki olyan hamar a boldogító igen-t, mint manapság. Nem bizony és úgy ám.

Amint mondani szokták, a Kisfaludy-Társaság sietett tagjai sorába választani *Ibolyka, egy pesti kislány kalandjai* szerzőjét. Mondják, hogy a szavazatok úgy oszlottak meg, miszerint az összes tagok igenlésével szemben csak-csupán egyetlenegy „nem” érkezett be, Kisfaludy Károly szelleme részéről, de ezt a szavazatot érvénytelenítették.

Most aztán, mikoriban Hankiss János Debrecenből útnak indította a *Kortársaink* című életrajz-sorozatát, a jelszót nem lehetett többé halogatni: Csathó Kálmán előléphet a kortársak osztályába. Meg is írta az életrajzát Szondy György debreceni tanár és a szakértők véleménye szerint ez a legértékesebb Csathó-könyv. Persze ne gondoljuk, hogy ez a kitűnő könyvecske Csathó háta mögött készült. A mai író már az utókornak is kortársa. Így tudjuk meg azokat az intimus részleteket, hogy például *A nők titka* 14.000 példányban kelt el és hogy Csathó művei 180.000 példányban forognak közkezen, sőt közszájon, ami — a csecsemőket, aggokat, analfabétákat és írástudókat leszámítva — annyit jelent, hogy minden 20—20 magyar emberfőre esik egy-egy Csathó-könyv. Ez az Ullstein-i és Courths-Maler-i méretű könyveső, úgysis mint irodalmunk úri karakterének újabb bizonyítéka, csak megerősítheti Csathó ambícióját: előre tovább a megkezdett úton! És felviruland honi literatúránk.

A kitűnő Szondy-tanulmányból egyébként még azt is megtudjuk, hogy hőse „sokkal több időt töltött a szabadban, mint szobában” és hogy „lovagol, evez, autó-sportsman . . . Az állatokat, kivált a lovat, kutyát, baromfit végtelenül szereti.” Ejnye, bizony. A baromfit igazán nem kunszt szeretni. Ha jó saláta van hozzá, meg egy Csathó-regény. Aztán egy hosszúszerű pipa. Klementin néni, Tóni mama, Varjú Máli a megmondhatója. Van, aki az aszaltszilvát is szereti hozzá.

II-dik tikkely.

Szondy György tanulmányát a kritika szigorú mérlegére helyezi Kékyl Lajos. Nem is járja, hogy azok a modern debreceni fiatalok kisajátítsák maguknak a nemzet nagy regényíróinak értékelését. Nosza rajta. Három fő kifogást emel Kékyl a *Protestáns Szemlében* (1928 : 528) Szondy György *Csathó Kálmán*-ja ellen:

1. „Eléggé tartózkodóan, sőt hűvösen ítél Csathó írói értékéről.“ Másszóval: Csathó nagyobb író, mint azt Debrecenben képzelik. Ime Csathó, a Múzsák fölkenntje! Ecce Sacerdos! — Kéky meg van elégedve Csathóval.

2. „Tárgykör, világkép, alakok tekintetében egyhangúnak s kevés-színűnek rajzolja.“ Öreg hiba, Csathó nem egyhangú, de nem is kevés-színű. Nem úgy van a'. Irodalmunk színesebbjei és többhangújai közé tartozik. Ugy, úgy. Hiszen szinte már *Földiekkel játszó égi tünemény*.

3. „Nem minden pongyolaság és fölösleges szószaporítás nélkül“ ír. Ez a nem minden gáncs nélkül való megjegyzése Kékynek már sejtetni engedi, hogy készül Csathóról egy precíz, tömör noha, de mindazonáltal meleg essay, amelyben az író összes színeivel fölvonul. Itt lesz *A Bársony, a Flóri, meg a Fifi* is. No meg a *Csirkék az udvaron*. Aztán a *Gólyák* és az *Asszony a bakon*. Mert hogy bakon ül. Jukker. És épen *Most két a nap*.

Van az éremnek más oldala is, — gondolja Kéky. Meg kell írni az igazi Csathót.

III-dik tikkely.

Az igazi Csathó. Nem olyan, amilyenek Szondy elrajzolta. Nem kéthar-mad, hanem egyketted, sőt ha igyekszik, egy kis jóakarattal év végére még jeles is lehet belőle. A kritikus pedig ne legyen olyan tartózkodó és hűvös, mint a Szondy. Melegedjen föl a Csathó szirupján. A közönség is tartózkodjék a tartózkodó kritikus olvasásától.

Kéky essay-t ír kedvenc írójáról, egy évvel a Szondy-bírálat után (*Buda-pesti Szemle* 1929, 214:452). Mindenekelőtt idézni kell valami szép részletet Csathóból. Véletlenül szórul-szóra ugyanazt a részletét a *Most két a nap*-nak, amit Kéky előtt már Szondy is idézett (Kéky i. h. 456, Szondy i. h. 16). Ehhez igazán joga van.

De Kéky — tudjuk, — melegíteni akar a Szondy hűvösségén. Nosza, itt a jó alkalom. A Csathó hősnőiről kell mondani valami összefoglaló, szintétikus, csattanós, szögetfejentaláló dolgot. Ime, a telitalálat:

Szondy.

... És pedig nem holmi álmodozó epe-
kedés, hanem a vér szava, a nő
örök küzdelme a férfival, a férfiert. Te-
hát nem annyira maga a sze-
relem, mint inkább a hódítás.
(9. l.)

Kéky.

Nem is a vér izgalma tartja
hatalmában nagyon is józan, számító
hősnőit. Számukra az élet célja a hód-
dítás, az érvényesülés ... inkább
bizonyos ragadozó ösztön ez náluk.
(457. l.)

De a férfiakról is kellene mondani valamit. Például azt, hogy: léháké a „siker.“ (Ugy van!)

Szondy.

A siker, az élet a férfiakért élő
nőkés az erőszakos, léha, mű-
veletlen férfiaké. (15.)

Kéky.

... a siker nem a jóknak s dere-
kának jut osztályrészükül, hanem az
ádázul intrikáló, hidegen számító nők-
nek s az erőszakos, léha fér-
fiaknak. (461.)

Igen ám, de azt is tudjuk, hogy Szondy fölösleges szószaporítással be-
szél Csathóról. Meg kell hát kurtítani a jellemzéseket ... Baloldalt mutatjuk
be a Szondy György terjengős, vizenyős szövegét, jobbra a Kéky-féle meg-
kurtított, desztillált variánst:

Szondy.

A főszereplők azonban túlzottak; nem Csathó-, hanem Jókai-figurák, — a cselekvény pedig siker és vontatottan fejlődik. (26.)

Kéky.

Nagyon sok a regény folyamán a politizálás, ilyenkor a cselekvény álls ez a regény menetét vontatottá, helyenként fárasztóvá teszi... Ágnes grófnőnek érzelmes, finom, panasz nélkül szenvedő alakja Jókai Kócsepey Vilmájának szívhez szólóan érzelmes költészettel rajzolt lényét juttatja eszünkbe. Férfiai közül is egyik-másik, különösen a Mikolayak, Jókait idézik emlékezetünkbe, de ez talán a kor közösségéből is magyarázható. Közülük Jókai regényhőseihez kétségtelenül legközelebb álls a daliás fiatal-ságnak legromantikusabb ígéretével hat Lujza fia, Ödön... (465—467.)

Ez a Kéky-féle klasszikus tömörségű jellemzés — szemben Szondy szószátyárságával — most már semmi kétséget nem hagy hátra. Következik az egyhangútlantítási művelet. Szondy Csathó-jellemzéseit többszólamúvá kell tenni a Kéky által előre megadott kritikai recept szerint.

Szondy.

Nincsenek tragikus alakjai, a csalódásba egyik sem hal bele... (30.)

Kéky.

Nincsenek tragikus alakjai, csalódásába náluk senki sem hal bele. (460.)

Igaz, hogy ez még nem többszólamú, ez még csak visszhang. De máris vetekszik a tihanyi ekhóval, mert 21 szótagot elég pontosan tud visszaadni. Mielőtt még a többszólamú variációt keresnök, tegyük még nehezebb próbára a Kéky-féle kritikai bolthajtások eme kitűnő akusztikáját:

Szondy.

... Juliska nénihez; eleinte azért sajnáljuk, mert nem mehetett hozzá Osgyán Miklóshoz, később pedig azért, mert végre hozzá mehetett. Az élet *fura* komédia, beteljesült szerelemmel épen úgy, mint anélkül; senki sem tudja, hogyan elviselhetőbb. (30.)

Kéky.

... az élet *citra* komédia, akár célhoz ért szerelemmel, akár anélkül s nehéz volna megmondani, melyik esetben elviselhetőbb... (*Juliska néni.*) Hőseire előbb azért gondolunk szánalommal, mert nem mehetett hozzá ideáljához, később meg azért sajnáljuk, hogy hozzáment az esetlen fráterhez.

Az „esetlen fráter“: ez már a Kéky hangja; de a kéz Szondyt másolja. Egyébként elsőrangú rezonancia van ezekben a boltozatokban. De vannak itt igazi variációk is, az eredeti melódia hangulatosított cifrázatai, amint illik:

Szondy.

Csathó itt igen nagy föladatra vállalkozott. Családi tragédiát akart

Kéky.

Csathó itt eddigi feladatait meghaladóra vállalkozott: festeni akarta

bemutatni, félszázadnál hosszabb korszak keretében. Két nő gyűlölet-től *fűtött versengését*, akik e küzdelemben mindent áldozatul dobnak, utóljára az egész ország vérbe és lángba *borul* miattuk . . . A regény az ötvenes években kezdődik és a kommünnel végződik. (26.)

két család történetében történelmünknek legújabb korát, az ötvenes évektől a kommünig. Cselekvénye két nőnek gyűlölettel *hevített versengése*, melyben egyéni érzésüknek áldozatul dobnak mindent s utóljára az országot is vérbe és lángba *borítja* gyűlölködésük. (464.)

Aki olvasta a Csathó regényét, — én nem olvastam — az nem is mondhatja el más szavakkal a tartalmát. Mert egy regény tartalom-elmondása nem is olyan könnyű dolog. Szórul-szóra bevágja a vizsgára készülő diák, órák hosszat elunalmaskodik vele előadásában egynémely professzor, a kritikus pedig örül, ha a nagy zavarban levélen írva találhatja.

*

A zenekritikus azonban már kifáradt bele, hogy mindent kétszer mondjon... Jók voltak még a következő ekhók:

Szondy.

Pusztulásukban is mennyi az őserő, hogy árad belőlük egy letűnő korszak hamisítatlan úri levegője. (29.)

Aprólékos, sok vonásból rakódnak össze a Csathó-jellemek; dickensl szemmel nézi az embereket és csodás, meg-elevenítő *memóriával* állítja össze a látottakat mozgó hússá és vérré. (29.)

Kéky.

A férfiak pusztulásukban is őserőt képviselnek s egy tovattűnt kornak gyökeresen magyar és úri levegője veszi őket körül. (454.)

. . . írói készsége inkább a részletekben erős, mint az egészben. Kitűnő megfigyelő s ehhez az adományához erős és hű *emlékezőtehetség* társul. Alakjait látta és jól megfigyelte. Inkább az *apró kompozíció* mestere.

Ami a memóriát, illetőleg emlékezőtehetséget illeti, Kéky sem panaszkodhatik. Nem felejt el az aprólékos vonásokat sem.

De elég is már Szondyból. Nézzünk más tájakra is.

IV-dik tikkely.

Kéky szorgalma és memóriája sokkal régebbre nyúlik vissza. Emlékezik ő Sebestyén Károlyra is, akinek cikkéből (B. Sz. 1916, 168 : 308.) szintén van egy pár cédulája Szondy György kritikusanak:

Sebestyén.

. . . a regény nem a szerelemnek, hanem a házasságnak játéka . . . Csathó érdeme nem is a mesének kigondolásában, hanem inkább elmondásában van... Meglepő az az ügyesség . . . Oly érdekesen szólaltatja meg alakjait, mint csak a színpad kitűnő ismerői. . . (Alakjai) egyik sem szenved a vér *kiáradó bőségében* . . . Soha ennyi *józan*ságot, ennyi *számítást!* (308—9.)

Kéky.

Nem a szerelemért vívják meg harukat, hanem a házasságért. (457.) Nem is az a főerőssége, amit elmond, hanem ahogy elmondja. Úgyesen bonyolítja... Legfőbb erőssége: előadásmódja. A párbeszédnek élétszerűsége már első munkáiban jelezte színpadra hivatottságát... (462.) Nem is a *vér izgalma* tartja hatalmában nagyon is *józan, számító hősnőt.* (457.)

Quid nunc? A kritikus leteszi a tollat. Hárman valának együtt: Szondy György, Sebestyén Károly és Kéký Lajos. Mindhárman *egybehangzólag*, sőt néha *ipsissimis verbis* dicsérik Csathó Kálmánt. Mit lehet ez ellen tenni? Csak aztán a Nobel-díjra ne jelöljék Csathót . . . Mert még megesik, hogy a svédországi három kritikusok neki ítélik a pálmát.¹⁾

(Ujpest.)

Garázda Péter.

EGYHÁZMŰVÉSZET?

A belvárosi Szent Ferenc-rendi atyák templomának áhftatos csendjét ismét megzavarta a festő-állványok összetákolása. És amikor az állványokat szétzedték, a csöndet, elmélyedést kereső hívőket fájdalmas meglepetés érte. A szentély üres, negyedik falterületét, amelyet üresen hagyott Tardos-Krenner Viktor ecsetje, befestették. Nem tudjuk, ki a művész, nem is kutatjuk nevét, de megdöbbenve állunk ez előtt az érthetetlen, rikító színezésű, hazug vásári kép előtt. Amikor 1926-ban újrafestették a ferenc-rendi atyák templomát, akadt kritikus, aki kifogásolta a hangos neo-barok freskókat egy olyan helyen, ahol az uralkodó szellem egészen más irányú . . . És öt év után ismét csak panaszos szavunkat hallathatjuk: miért nem mernek egyházi festőink nyugat felé nézni, miért nem modernnek, miért nem tanulnak Maurice Denistől, miért erőszakolják a „hivatalos“, de hamis stílust, miért kell utánozni, miért nem lehet egyénit, újat, de éppen olyan őszintét, megkapót alkotni, mint amilyenek a maguk nemében a régi művészet vallásos tárgyú alkotásai? A magyar egyházművészet avult formákba merevedik, izléstelen vásári árú lesz. Az elrontott ferences templom, reméljük, újabb tanulság lesz a jövőre és illetékes körök fel fognak végre figyelni a magyar művészetnek erre a szegényletes hiányára.

(Esztergom.)

Mohai Ágnes.

CSODABOGÁR.

Szinte háborzongató olvasni az izléstelenségnek és indiszkréciónak azt a buján tényező tömegét, amely nap-nap után a magyar sajtót teletömi. Sehoh a világon nem túrná a közvélemény az alábbi megjegyzéseket, amiket *Ki hol tölti a Szilvesztert?* címmel egy Ujhelyi József nevű riporter firkált a *Reggeli Ujság* dec. 29-i számába:

. . . Zichy János gróf és Mészáros Paulette a Ritz után a Moulin Rouge-ban . . . Hoffmann Pálné és Kendeffy János a Parisien Grill-ben lesznek éjjél után. Titkos Ilona és Eszterházy Tamás a Newyorkban vacsoráznak s vacsora után a Titkos-villában szórakoznak a Svábhegyen. Zilahy Irén és Benedek László egyetemi tanár éjjélutánra foglaltak asztalt a Ritzben . . . Krammer ezredes és Lucy Wood a Newyorkban vacsoráznak és utána az Admiral-ba mennek..

¹⁾ P. S. Nem követjük Garázda Pétert a humor útjaira és a cikkel szemben azt is ki kell jelentenünk, hogy nem tulajdonítunk nagyobb fontosságot az idézett párhuzamos helyeknek. Egy hivatkozás ugyan nem ártott volna és fatális, hogy épen a megkritizált Szondy befolyása alá került Kéký de mindez távolról sem olyan természetű, hogy bizalmatlanságot keltsen Kéký Lajos kritikai műhelye iránt vagy pláne valamit is levonna az ő tudományos érdemeiből. Szerk.